

A. N. SAMOYLOVIÇ'İN TÜRK DÜNYASI TERİM ÇALIŞMALARINA KATKILARI

Serdar Karaca

- Sovyetler Birliği'nde 1920 ve 30'larda uygulanan kültür inkılabı, yerlileştirme ve dil biçimlendirmesi çalışmaları çerçevesinde dil bilimcilere çeşitli vazifeler yüklenir. Bu süreçte yetişmiş dil bilimcileri çalışmalarına dâhil eden kuruluşların önde geleni, Birlik Geneli Merkezî Yeni Alfabe Komitesidir. Komitenin temeli, 1922'de Azerbaycan'da oluşturulan ve başkanlığını S. Agamalıoğlu'nun yaptığı Yeni Türk Alfabeti Komitesine dayanmaktadır. Başlangıçta Azerbaycan'da faaliyet gösteren Komite, başarılı çalışmalarıyla 1926'da Sovyetler'in tamamını temsil edecek şekilde Birlik Geneli Merkezî Yeni Türk Alfabeti Komitesi olarak yeniden biçimlendirilir (İsayev, 1979: 63-71). 1930'a gelindiğindeyse merkezi Bakü'den Moskova'ya taşınan Komite; artık yalnızca Türkler için değil, Sovyetler'deki farklı halkların da alfabe konusunu ele alacak şekilde Birlik Geneli Merkezî Yeni Alfabe Komitesine dönüştürülür (Daudov - Mamışeva, 2011: 9). Komite, Sovyetler'de 30'ların sonlarına kadar dil biçimlendirmesi alanında önemli çalışmalar yürütür. Bu çalışmaların mahiyeti kültür inkılabı, yerlileştirme ve dil biçimlendirmesi kavramlarına bakıldığında daha iyi anlaşılmaktadır.

Kültür İnkılabı

Kültür İnkılabı (kul'turnaya revolyutsiya), Sovyet toplumunun zihniyetini Marksçı-Leninci bir anlayışla yeniden oluşturmayı hedeflemektedir. Halkın eğitilmesiyle soylu kültür ortadan kalkacak ve sosyalist aydınlar yetişecektir. Bunun için de Marksçı gö-

rüşle edebiyat, sanat ve bilim geliştirilmelidir (Kul'turnaya Revolyutsiya // Bol'shaya rossiyskaya entsiklopediya, elektronik sürüm 2016).

Yerlileştirme

Yerlileştirme (korenizatsiya), Sovyetler'deki merkez ve taşra arasındaki uyumsuzluğun/çatışmanın giderilmesini amaçlar. Yerli halktan yetiştirilecek parti çalışanları (apparatçik), Sovyet taşra idaresini hem meşru-laştıracak hem de çekim merkezine dönüştürecektir. Yerlileştirme, yerli halktan kişilerin ve yerli halkın dilinin taşra idaresinde işe koşulmasına dayanır (Martin, 2001: 74).

Dil Biçimlendirmesi

Dil biçimlendirmesi (yazıkovoye stroitelstvo), dilin gelişme seyrine uzmanlarca belirli bir amaca yönelik olarak sistemli şekilde müdahale edilmesidir. Sovyetlerde uygulanan dil biçimlendirmesi, Rus olmayan ve “yazısız” halklara edebî dil, alfabe ve terimler bütünü oluşturmayı amaçlar (İsayev, 1979: 8-9). Dil biçimlendirmesi ve biraz yukarıda anılan yerlileştirme, Rus olmayan halkları ayrı bir toprağı ve farklı bir dili olan milletlere dönüştürmeyi öngören “milliyetler siyaseti”nin önemli bir parçasıdır (Roy, 2009: 101).

1920 ve 30'larda Sovyetler'deki dil bilimi çalışmaları, yukarıda kısaca değinilen kavramlar etrafında şekillenir. N. F. Yakovlev, Ye. D. Polivanov, L. İ. Jirkov, D. V. Bubrih, N. N. Poppe, N. K. Dmitriyev, A. M. Suhotin, K. K. Yudahin, B. V. Çobanzade, V. M. Alekseyev ve N. A. Baskakov gibi isimlerin yanında dönemin önde gelen Türklük bilimci ve dilcilerinden olan Samoyloviç de Birlik Geneli Merkezî Yeni Türk Alfabesi Komitesinin dil biçimlendirmesi çalışmalarına katkı verir (Alpatov, 2016: 75-76). Bu bağlamda, Komitenin 15-19 Şubat 1933'te tertip edilen ilk birlik geneli bilim kurulu toplantısında Samoyloviç de vardır.

Toplantının düzenlendiği 1933 yılında “yazısı olmayan” veya “arkaik alfabeler kullanan” Sovyet halklarının Latin alfabesine geçişi büyük ölçüde tamamlanmıştır. Sıradaki güncel konularsa edebî dil ve bu dilde millî terimler bütünü geliştirmek ve imladır (Alaverdov vd., 1933: 3). Samoyloviç; söz konusu toplantıda, Dağıstan Yeni Alfabe Komitesinin terim çalışmalarının değerlendirildiği bölümde konuşarak Türk dünyası terim çalışmalarındaki bazı aksamalara işaret eder ve bunlara yönelik çözüm teklifleri sunar. *Türk Dili*'nin bu sayısında Samoyloviç'in «Yazık i pis'menost' narodov SSSR. Stenografiçeskiy otçyot I Vsesoyuznogo plenuma Na-

uçnogo soveta VTSC NA 15-19 fevralya 1933 g.» (Moskova 1933, 138-139. s.) adlı eserde yer alan konuşma tutanağının Türkiye Türkçesi çevirisini veriyoruz.

Kaynaklar

Alaverdov, K. - Dimanşteyn, S. - Korkmasov, D. - Nuhrat, A. (1933), *Yazık i pis'mennost' narodov SSSR. Stenografiçeskiy otçyot I Vsesoyuznogo plenuma Nauçnogo soveta VTSC NA 15-19 fevralya 1933 g.*, Moskova: İzdaniye VTSC NA.

Alpatov, V. M. (2016), *Sovyet ve Sovyet Sonrası Coğrafiyada Sosyo-Lengüistik Sorunlar: 150 Dil ve Politika (1917-2000)*, Çev.: İlyas Üstüner, Gece Kitaplığı, [yer bilgisi yok].

Daudov, A. H. - Mamişeva, Ye. P. (2011), "İz İstorii Latinizatsii Natsional'nıh Alfavitov SSSR", *Vestnik SpbGU*, 2. seri, 2. S, 7-12. s.

İsayev, M. İ. (1979), *Yazıkovoye Stroitel'stvo v SSSR*, Moskova: İzdatel'stvo Nauka.

Kul'turnaya Revolyutsiya // Bol'shaya rossiyskaya entsiklopediya. Elektronik sürüm (2016); https://bigenc.ru/domestic_history/text/2121109 Erişim tarihi: 12.05.2019

Martin, Terry (2001), "An Affirmative Action Empire: The Soviet Union as the Highest Form of Imperialism", *A State of Nations: Empire and Nation-Making in the Age of Lenin and Stalin*, Haz.: Ronald Grigor Suny ve Terry Martin, New York: Oxford University Press.

Roy, Olivier (2009), *Yeni Orta Asya ya da Ulusların İmal Edilişi*, Çev.: Mehmet Moralı, İstanbul: Metis Yayınları.

ОГЛАВЛЕНИЕ

	Стр.
Предисловие	3
Открытие пленума Научного Совета	11
Письмо и язык—доклад акад. Марра	13
О работе президиума НС—отчетный доклад Д. Коркмасова	27
О работе комитета НА Севера—Кошкин	31
О работе комитета НА Татарии—Сейфи	35
Прения	38
Заключительное слово академика Марра	79
Заключительное слово Кошкина	82
Заключительное слово Д. Коркмасова	83
Принципы создания национальной терминологии—доклад С. Диманштейн	89
Терминологическая работа дагестанского комитета НА—докл. Гаджибекова	107
Прения	115
Заключительное слово т. Диманштейна	162
Заключительное слово т. Гаджибекова	167
Итоги и перспективы латинизации и унификации — доклад т. Дьякова	171
Об унификации горских алфавитов—содоклад т. Сердюченко	177
О техническом анализе унифицированного алфавита—содоклад проф. Артемьва	183
Прения	191
Заключительное слово т. Дьякова	208
Принципы построения национальной орфографии—доклад т. Пальмбаха	213
Содоклад А. Хашимова	230
Прения	241
Заключительное слово т. Пальмбаха	253
Заключительное слово т. Хашимова	256
Содоклад т. Тогмитова	258
Заккрытие пленума. Заключительное слово т. Коркмасова	263
Резолюция по докладу президиума НС ВЦК НА и содокладам о научно-исследовательской работе институтов народов Севера, комитета НА Татарии и Бурят-Монголии	267
Тезисы доклада т. Диманштейна по вопросам терминологии для языков национальностей, одобренные в основном пленумом	268
Практические предложения по терминологии	274
Резолюции по докладам об итогах латинизации и унификации алфавитов	276
Резолюция по докладам об орфографии	279
Положение о Научном Совете ВЦК НА	282
Список присутствовавших на пленуме	285